

Reisz Péter

Életrajz

Óbudán nagyon sok zsidó élt. II. József engedélyezte, hogy sok zsidó települjön Magyarországra. Amennyire utánanéztem, az óbudai magyar lakosság 5 százaléka, körülbelül 20 ezer ember zsidó volt. Volt egy utca itt, ami mára teljesen eltűnt, ott egy kétemeletes ház volt, az a hitközségé volt, és ott volt a zsidó elemi is. Ma még látni a zsinagógát, az is ebben az utcában volt. Ez egy nagy zsinagóga, és a méreteiből ítélve is valószínű, hogy itt ennyi zsidó élt. Ezek magyarok voltak, de zsidó vallásúak, ugyanúgy ahogy a svábok is magyar állampolgárok voltak, csak németül beszéltek. Meg braunhaxlerok, azaz svábok és szlovákok éltek. Ezek nagyon békésen együtt éltek. Az anyai nagyszüleim 1900-ban kerültek ide a Felvidékről, és 1900 óta itt éltek, én emlékszem, hogy a nagymamám megünnepelte minden sváb ismerősének az ünnepét, és a svábok is köszöntötték a zsidó ünnepeket. A baj akkor lett, amikor Hitler fölcukkolta a svábokat, és egy-két gyerek hajlandó volt a családi hagyományokat felrúgva zsidózni, irreudenta viselkedést tanúsítani.

A svábok mezőgazdasággal, szőlőtermesztéssel foglalkoztak, és a piacon voltak árusok. A szlovákok közül sokan a textilgyárban dolgoztak, mert itt, Óbudán nagyon sok textilgyárnak volt a kikészítő üzeme. A zsidók közül is nagyon sokan dolgoztak a textilgyárban. Megtanulták a szakmát, először munkásként dolgoztak, később pedig a gyárak vezetői, műszaki és gazdasági vezetői lettek. Aztán a zsidók közül sokan voltak kereskedők. Óbudán voltak nagyon jó nevű zsidó cukrászok.

Az anyai nagymamám apja [azaz a dédapá], Reis Zsigmond kereskedő volt Mocsonokon, és annak az apja, az én dédapám [helyesebben: ükapa] is kereskedő volt. Ahogy a nagyanyám mesélte, a dédapám analfabéta volt, és úgy regisztrálták, ha valaki nem fizetett, hogy egy rovást tettek a neve mellé, és amikor volt pénze, akkor elszámoltak. A dédapám Balassagyarmaton született és halt meg, de a nagyapám már Felvidéken született. Nagyanyám, Reis Regina Mocsonokon született 1879-ben. Az anyai nagyapám, Breiner Kálmán 1876-ban született Tesmagon.

Az nagyszüleimnek az első világháború előtt volt egy élelmiszerüzletük. De az anyai nagypapám az első világháborúban sokáig hadifogoly volt, a nagyanyám meg otthon volt három gyerekkel, így tönkrement az üzlet. A háború után aztán a nagyapám a Szent István Tápszerműveknél dolgozott ügynökként, az árucikkeikkel járta Budapest környékét, és eladta őket. 1938-ban halt meg. A nagypapám halála után a gyerekek tartották el a nagymamámot – mindig a gyerekeivel lakott haláláig.

A nagyszüleim vallásos emberek voltak. Ezt onnan tudom, hogy nekem az óbudai zsinagógában helyem volt, nemcsak ünnepen, hanem péntek este is. És amit tanultam héberül imádkozni és a vallás szokásait, azt mind a nagyanyámtól tanultam. A nagyapám az óbudai temetőben kitüntetett helyen fekszik, mert azt hiszem, a hitközségnek volt valamilyen tisztségviselője. Kóser üzletek nagyon nem voltak Óbudán, de azért a vallást azt eléggé tartották. Kóser mészárszék volt, de később megszűnt. Nagymamám kóser húsért először bejárt egy kispiacra a Lehel út és a Róbert Károly körút sarkára, aztán meg a Lipótvárosba. A nagymamám teljesen kóser volt, a tejest és a zsírost különválasztotta. A haláláig nem evett disznóhúst [lásd: étkezési törvények].

A nagymama jól ismerte Óbudán a sváb származású lakókat. Elment hozzájuk, ha valaki meghalt, valaki született, az ünnepeiken elment köszönteni őket. Vitt ajándékot, és azok is hoztak neki ajándékot, például sláchmóneszt [lásd: Purim]. Nálunk karácsonyfa sosem volt, de ő mindig elment köszönteni. Nálunk Hanuka volt, és ha nem esett egybe a karácsony a Hanukával, akkor azok jöttek köszönteni minket. Hoztak valamit, körtét, aszalt szilvát, szőlőt. Ételt nem hoztak, mert tudták, hogy azt nem fogják megenni, de gyümölcsöt, azt igen.

Nagyanyámnak 6 testvére volt. Az egyik testvérének, Bertának a férje szakképzett cukrász volt, övé és a férjéé volt a Brüll cukrászda. Azoknak nagyon jól ment, megvettek egy kétemeletes bérházat a Pacsirtamező utcában.

Az apám szülei Reisz Dávid és Dávidné [született Reisz Regina] kocsmárosok voltak, és volt nekik egy kocsmájuk. A Felvidékről származtak, mint az anyai nagyszüleim. A nagyapám Páldon, a nagyanyám Pusztacsandalon született. Nem tudom pontosan, hogy hol ismerkedtek meg a szüleim, de lehetséges, hogy onnan származik az ismeretség, hogy mindkét részről Felvidékre valók.

Az édesanyám, Breiner Olga 1907-ben született Óbudán. A háborúig nem dolgozott. Édesapám, Reisz Imre 1898-ban született Budapesten. Jófejű, kiváló kezű ember volt, megvolt az érettségije [lásd: érettségizettek aránya 1920 körül] is, és szeretett volna tovább tanulni, de a numerus clausus miatt nem tanulhatott tovább. Mert itthon nem volt neki munkája, és nem tanulhatott, akkor kiment Párizsba vagy talán Lyonba, és ott egy selyemgyárnak dolgozott. Magyar motívumokat rajzolt, és a gyárban abból nyakkendőket készítettek. Úgy 1925 és 1930 között volt kint. Aztán hazajött, összeházasodtak anyámmal, és mert nem kapott állást, kimentek Hollandiába. Édesapám cinkográfus volt, és a nyomdászoknál nagyon erős volt a szakszervezet, és azon keresztül jutott álláshoz Rotterdamban. A születésem előtt jöttek haza, és aztán már kapott apám itthon is állást. A Nyomdászok Szakszervezete a Szociáldemokrata Párthoz tartozott. Az édesapám, ha jól emlékszem, valamilyen végrehajtó bizottsági tag volt a Szociáldemokrata Pártban. Ezért amikor a németek bevonultak Budapestre 1944-ben, rögtön jöttek a lakásunkra az apámért. De akkor ő már nem volt itthon, akkorra már megszökött a munkaszolgálatból és bujkált. Szerzett hamis iratokat, és itt, Pesten bujkált. A szociáldemokraták segítették. Volt egy cipész, egy baloldali érzelmű ember volt, az támogatta őket. A háború után folytatta a cinkográfus munkát.

Ahogy édesanyám mesélte, Óbudán intenzív kulturális tevékenység folyt, volt a zsidó ifjaknak egy köre, oda jártak, rendeztek rendszeresen bált, ismerkedtek. A nagybátyám, Breiner Nándor, az édesanyám és a nagynéném, Breiner Ilona oda jártak. Aztán volt a Bródi kávéház – a Bródiék is zsidók voltak, volt egy szeszgyárunk és egy jéggyárunk, meg egy hamuzsírgyárunk és az a kávézójuk –, és ide jártak Óbuda polgárai, köztük zsidók is. Az apám kevesebbet járt oda, mert neki olyan elfoglaltsága volt, hogy egy órára ment munkába, és késő este jött haza, de azért az édesanyám

el-ement oda. Anyukám és apukám is olvastak, Thomas Mannt, Móricz Zsigmondot, Jókait, az európai klasszikusokat. Azt gondolom, hogy amikor én iskolában voltam, az anyukámnak akkor több ideje volt olvasni. Amikor apám és anyukám együtt voltak otthon délelőtt, akkor volt idejük olvasni is. A Zichy utcában, ahol a zsidó iskola is volt, volt egy Joint konyha, és a háború után az édesanyám ott kezdett dolgozni, aztán amikor az megszűnt, akkor elment dolgozni a Rövidáru Nagykereskedelmi Vállalathoz, ahol adminisztrátor lett.

Én 1935-ben születtem, és Óbudán gyerekeskedtem. 1935 után, amikor a szüleim hazajöttek Hollandiából, akkor már az apám nem nagyon járt templomba. Én mentem az anyukámmal és a nagymamámmal, meg persze a zsidó iskolában az osztállyal. Otthon nem voltunk kóserek. Disznóhúst nem ettünk, de nem tartottuk meg a tejes és a zsíros közötti szüneteket, és nem vettünk kóser húst. De mondjuk, egy paprikás csirke tejföllel, az teljesen elképzelhetetlen volt. A szokások azok megmaradtak. Libát vettünk ősszel, a zsírját kisütöttük, és azzal a zsírral gazdálkodtunk. Novemberben, decemberben, januárban többször is ettünk libát, és ezek a libák, azt hiszem, mindig kóserek voltak. Például, ha csirkét vettünk, akkor elvittük sakterhez és ő vágta le.

De azért ezeket az ünnepeket megünnepeltük. Úgy emlékszem, hogy nekünk is volt külön húsvéti edényünk [lásd: Pészah]. A homec ki lett takarítva a lakásból [lásd: homecolás]. Ennek a lényege tulajdonképpen egy nagytakarítás volt. Fogadtunk egy asszonyt – az járt hozzánk nagymosásnál is –, aki segített nekünk, kitakarította az egész lakást, hogy ne legyen morzsa, és akkor elővettük a padlásról az edényeket, és a Pészah ünnep alatt ezt használtuk. Maceszt ettünk, csináltunk maceszből süteményeket, amiket ma már alig ismernek, és maceszlisztből gombócot, szilvás gombócot. Amikor meghalt a nagypapám, az édesapám húsvétkor nem tartott szertartást, de azért a szédereste meg volt tartva, mert vagy elmentünk a templomba, vagy ismerősök, vagy rokonok tartottak széderestet. Mi nagyon sok zsidót ismertünk, és vagy mi mentünk oda, vagy ők jöttek hozzánk széderestét tartani.

Péntek este gyertyagyújtás volt, apám nem volt otthon, mert dolgozott. Az anyukám és a nagymamám azért csinálták. Kendőt vettek a fejükre, és úgy megáldották a lángot. Volt bárhesz is. Én még gyerek voltam, de én tudtam az imákat, és együtt mondtuk a nagymamámmal meg az anyukámmal. Aztán ez is elmaradt lassan. A pénteki ételekre, emlékszem, nagyon sok szószot tettünk. Fokhagymaszószot, paradicsomszószot. Péntekenként libahúst ettünk szósszal. Templomba is mentünk péntek este és szombaton, amikor kiállt a szombat, akkor. Délelőtt nem mentünk, mert akkor főzés, takarítás, háztartási munkák. Olyan nem volt, hogy nem gyújtottak villanyt, olyan nem volt, hogy nem ültek villamosra, ilyesmi nem volt. Az apukám is ment dolgozni. Én is jártam iskolába.

Megtartottuk a hosszúnapot, meg ugye böjtöltünk, és sátoros ünnepen részt vettünk, ami a templomban volt megrendezve. De teljesen magyarok voltunk, felvidéki magyarok, zsidó vallásúak. A nyelv és a szervezettség, a hagyomány minket a zsidósághoz kapcsolt. A római katolikusokat a római katolikusághoz. Valamikor ide betelepítettek svábokat. Azok a svábok később magyarok lettek. 200 évvel ezelőtt jöttek ide csehek. Azok is magyarok mára, magyarokká váltak. Amíg a svábok azok svábok voltak, a csehek azok csehek voltak, a magyarok azok lehettek evangélikusok, katolikusok vagy zsidók, azok magyarok voltak. Mi nem voltunk külföldiek. Mi magyarok voltunk. Csak más vallásúak.

A gyerekkoromból emlékszem a kárpátaljai nyaralásaimra. Volt ott valami távoli rokonság anyai ágon, a Gerendás Marika és a férje Nagymuzsajban – ez Ungvár felé van –, és náluk töltöttem gyerekkoromban egy-két nyarat. Vonattal mentünk oda, értem jöttek ezek, akiknél nyaraltam, és amikor vége volt a nyaralásnak, a szüleim jöttek el értem. Nagyon érdekes élet volt ott, mert nekem, óbudai gyereknek nem volt tapasztalatom, hogy milyen a vidéki élet. Az állatok és a sok gyümölcsfa, és az, hogy nagyon szabadon lehetett játszani. Nem tudom, hány gyerek volt a családban, de sok zsidó gyerek volt ott a környéken, és voltak hasonló korúak, mint én. Két nyarat töltöttem ott, olyan 3-3 hetet. Ez lehetett 1940-1941-ben. Emlékszem, nem voltak különösebben vallásosak. Péntekenként elmentünk a templomba, de nem voltak kóserok, és a férfiaknak sem volt szakálluk, egész európaian hordták a frizurájukat [lásd: haszid öltözék, szakáll]. Amikor kezdtek már a zsidókat ott üldözni, mert ott előbb kezdődött, akkor idejöttek egy időre Magyarországra, és itt laktak nálunk.

Az óbudai zsidó elemi iskolába jártam. Azért ide jártam, mert 1938-tól erősen lehetett érezni, hogy az ország fasizálódik, zsidótörvények jelentek meg. Engem nagyon kergettek itt Óbudán, amikor elemista voltam még. A proligyerekek kis része kifejezetten vadászott a zsidó gyerekekre, és amikor iskolába mentem, ha tudtak, megkergettek, és ha elkaptak, akkor megverték.

Az elemi iskola a Zichy utcában volt. Egyetlen kétemeletes épület volt az utcában, ebben volt a hitközségnek egy négyosztályos elemi iskolája. A zsinagóga egészen közel volt az iskolához, és mi jártunk templomba az osztályból. Ott az elemiben kezdtem el héberül tanulni. Jól tudtam imakönyvből imádkozni. Ide csak 3 évet jártam, mert aztán jött a háború.

Mi az édesanyámmal, a nagynénémmel és a nagymamámmal csillagos házba kerültünk. Aztán az édesanyámat a nagynénémmel együtt a csillagos házból az óbudai téglagyárba terelték. Onnan gyalog elmentek az osztrák-magyar határig. Ott egy keresztény pap azt mondta, hogy azok, akiknek folyamatban van a Schutzpassuk, azok álljanak külön. Ők külön álltak, és visszahozták őket vonattal Budapestre, és egy csillagos házba kerültek, és ott szabadultak fel.

Egyszer csak megjelent az apám a csillagos házban. Parasztnak volt öltözve, bajuszt növesztett, és egy kis ködmönben volt, és mondta, hogy azt mondjam neki, hogy Józsi bácsi, és menjek utána olyan jó 10-15 méterrel. Így vitt el engem gyalog a Nyugati pályaudvar környékére egy védett házba. Innen kerültem aztán a gettóba, és ott találtak engem meg az anyai nagymamámmal, amikor bejöttek az oroszok, és felszabadították a gettót.

A felszabadulás után beíratk az Állami Árpád Gimnáziumba, ami egy nagyon modern iskola volt, és nagyon jó tanárok voltak. Két év után az édesapám kivett ebből az iskolából, mert úgy vette észre, hogy a múlt szelleme annyira él még ebben az iskolában, hogy nekem jobb lenne a Wesselényi utcai zsidó iskolába járni. (A háború előtt magas állású köztisztviselők gyerekei jártak ide, és semmi esetre sem az óbudai munkásgyerekek.)

Az osztályzataim igen mérsékeltek voltak. A szüleim nem tudták, hogy mi történt, hogy én az elemi iskolai tanulmányaim után annyira visszaestem. Mikor az édesapám, aki kiváló rajzoló volt, rajzolta meg az én házi feladataimat, és arra is rossz jegyet adtak, akkor édesapám meggyőződött arról, hogy azért, mert én a háború után az első zsidó gyerekek között voltam, aki oda jártam, nekem ott nincs helyem. Az Árpád Gimnáziumban kevés barátom volt, de zsidózást nem tapasztaltam.

Átkerültem tehát a Wesselényi utcai zsidó általános iskolába. Oda azokkal jártam, akikkel az óbudai zsidó elemibe jártunk a háború előtt, és azokkal is mentem tovább a textilipari technikumba. Az osztályban olyan huszonöten voltunk, vegyesen fiúk és lányok. Az osztálytársaimra nem is nagyon emlékszem, de a tanáraink kiemelkedők voltak. Az iskolában meg Óbudán is a templomban készítettek fel a bár micvóra. Az egy nagyon nagy ünnepség volt, és nemcsak nekem volt akkor bár micvóm, hanem több gyereknek is, és gratuláltak meg ajándékot kaptunk. A szüleimtől valami ruhát kaptam.

Az anyám a háború után közvetlenül a Joint konyháján dolgozott, ott, a Zichy utcában, ahol a hitközség volt, és a Jointnak volt egy otthona, ide jártunk minden nap, itt ugyanis kaptunk enni. Rajtuk keresztül bekerültem egy ilyen cionista otthonba, ami a Hasomér Hacairhoz tartozott, és ahol intenzív felkészülés zajlott, hogy menjünk ki Izraelbe. Ez egy bentlakásos iskola volt, olyan volt, mintha kibucban lettünk volna. Onnan jártam délelőtt a rendes iskolába. Délután és a nyári és a téli szünetben pedig az otthonban tanítottak minket. Tanultunk táncokat, tanultunk énekeket, tanultuk Izrael történelmét, hébert, készítettek minket arra, hogy ki fogunk menni Izraelbe. Amikor szünet volt, és ott voltunk, akkor az ünnepekre készültünk. Az ünnepeknek a jelentőségéről beszéltek, És mentünk táborba is minden évben. A táborban kirándultunk, aztán játszottunk, előadásokat hallgattunk, énekeket tanultunk. A szüleim örültek, mert nem volt ennivalónk, és engem ott elláttak. De aztán én nem mentem ki, mert nem bírtam elhagyni a szüleimet.

Amikor elvégeztem a Wesselényi utcában a nyolcadik általánost, elmentem a textiltechnikumba. Nagyon érdekes volt, az egész pályaválasztás, hogy textiles legyek. Semmi közöm nem volt a textilesekhez, de annyi zsidó gyerek volt, akinek a szülei textilesek voltak, én is mentem textilre. A szüleim nem szóltak bele a pályaválasztásba, örültek neki, hogy én tanulhatok, mert az ő vágyaik teljesedését látták ebben.

A textiltechnikumban nagyon sok zsidó is volt, szerintem a 30 százaléka az osztálynak, méghozzá nagypolgári zsidók, akiknek a háború előtt kis üzemeik voltak, azoknak a gyerekei kerültek oda. Nem nagyon beszéltünk a zsidóságról, mert az akkoriban nem volt téma. De 1956 után, amikor érettségi találkozók voltak, akkor derült ki, hogy a tanárok között és a diákok között is sok zsidó volt.

A technikum után a műszaki egyetemet gépészmérnöki karon, textilszakon végeztem. Amikor elvégeztem az egyetemet, akkor textilgyárakban dolgoztam, karbantartási osztálynak voltam a vezetője, később, mivel a textileseket nagyon rosszul fizették, a Ganz-Mávagba kerültem, a Mozdony-, Vagon- és Gépgyárba, mozdónyszerkesztőnek. Onnan megint a textilszakmába, és egy gyárban lettem igazgatóhelyettes főmérnök.

A feleségemmel, Bálint Veronikával 1960-ban házasodtunk össze. Úgy ismerkedtünk meg, hogy volt egy barátom Óbudán, és a barátomat a rokonánál bemutatták egy kispesti kislánynak, és ő kérdezte tőle, hogy nincs-e egy barátnője, és ő hozott egy barátnőt. Így ismerkedtünk meg, és mind a kettőből házasság lett. Szempont volt, hogy zsidó legyen a feleségem, én mindig a zsidó társaságot kerestem, és azt hiszem, a szüleim is elvárták. Amikor összeházasodtunk, Kispestre költözünk a feleségem szüleihez. Ők is egy nagyon szerény lakásban laktak, a lakásukat elvették a második világháborúban a nyilasok, és nem kapták vissza. Az anyai nagypapámnak volt egy testvére, Júlia, aki hajadon volt, és itt szolgált Pesten egy zsidó családnál. A család 1956-ban elment az országból, és a nagynéném ott maradt egyedül a lakásban. Amikor idős és beteg lett, a

nagynénikém beköltözött hozzá. Júlia halála után a nagynéném visszaköltözött az anyjához, és mi megkaptuk ezt a lakást. A feleségem az Energiakutató Intézetben dolgozott a személyzeti osztályon.

Amikor odakerültem a feleségem családjához, azt hittem, hogy elájulok, mert karácsonyfa volt náluk. Ők mindig tartottak karácsonyt. Az édesapja, amikor nem volt Kispesten elég zsidó, mindig tizediknek elment a templomba, de nem tudott imádkozni [lásd: ima]. A feleségem édesanyját elhurcolták [1944-ben], és volt náluk egy asszony, aki vidékről jött, olyan bentlakásos cselédlány volt, és aztán azt elvette a második világháború után az édesapja. Tulajdonképpen ő nem kaphatott a mamától zsidó nevelést. De nagyon meglepődtem, mert karácsonyfa volt. Nagymamám ki se jött hozzájuk, mikor megtudta, hogy karácsonyfa van.